
Савченко С. В.

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності, Український державний університет науки і технологій (м. Дніпро, Україна)

КОНЦЕПЦІЯ ТЕХНОТРОННОГО СУСПІЛЬСТВА ЗБІГНЄВА БЖЕЗІНСЬКОГО

Йдеться про концепцію, яку відомий американський політичний аналітик та мислитель Збігнєв Бжезінський виклав у своїй праці на початку 1970-х років, що є маловідомою українському читачеві. Вона торкається обрисів нового суспільства, що має постати на фундаменті індустріальної фази. Його названо технетронним. Аналізуються переваги та ризики нового типу суспільства і роль у ньому бібліотеки як інституту, що забезпечує соціокультурну спадкоємність.

Ключові слова: технетронне суспільство; Бжезінський; концепція; ризики; бібліотека; трансформація

Savchenko S. V.

Department of Document Studies and Information Activities, Ukrainian State University of Science and Technologies (Dnipro, Ukraine)

BRZEZINSKI'S CONCEPT OF A TECHNOTRONIC SOCIETY

This is a concept that the famous American political analyst and thinker Zbigniew Brzezinski outlined in his work in the early 1970s, which is little known to Ukrainian readers. It touches on the outlines of a new society that should emerge on the foundation of the industrial phase. It is called technetronic. The advantages and risks of a new type of society and the role of the library as an institution that ensures socio-cultural continuity are analyzed.

Keywords: technetronic society; Brzezinski; concept; risks; library; transformation

Збігнєв Бжезінський (1928-2017) – американський політолог, дипломат і геостратег, роль якого у формуванні геостратегії США годі переоцінити. Він став відомим своїми дослідженнями в галузі геополітики, зокрема, українському читачеві він запам'ятався «Великою шахівницею» (написана 1997 року).

Інша його студія, що побачила світ ще на початку 70-х, окреслює обриси майбутнього суспільства, яке має прийти на зміну індустріальному. Бжезінський виявився багато в чому провидцем, змодельювавши ті тенденції в розвитку соціуму та інформаційних технологій, які на той час ще не були очевидними. Отже, роботу, що має оригінальну назву *Between Two Ages. America's Role in the Technetronic Era* (1970), варто включити до сучасної соціальної аналітики, зокрема до аналізу проблеми трансформації бібліотеки в нових соціокультурних обставинах XXI ст.

Бжезінський обґрунтовував потребу у такій праці тим, що нині зникло відчуття єдності світового процесу. Людство перестало розуміти світ, було втрачено глибину його осягнення після вичерпання ідеологічних утопій ХХ століття. «Мене не вдовольняє фрагментарне, мікроскопічне розуміння окремих елементів реальності, і я відчуваю необхідність наблизитися до ширших перспектив». Бжезінський відштовхується від поняття «індустріальне суспільство», підкреслюючи новизну нового, технотронного соціуму (далі ТС), який стає все менш схожим на свого попередника. Технотронність є прикметою змістовною, суспільство формується під впливом електроніки, а не промисловості.

В новому світі постане проблема старіння професій, що були затребувані в індустріальному світі. Тож триватиме постійний процес перекваліфікації, що піде на користь економічному поступові, але шкодитиме психічному здоров'ю робітників, бо ті перебуватимуть в умовах постійного адаптаційного стресу. Дійсно, ми переживаємо час, коли зникають цілі галузі виробництва і пов'язані з ними професії, разом з тим зростає вага професій, що мають справу з інформацією: її створенням, обробкою, переробкою, передаванням, кодуванням, розшифруванням, аналізом, синтезом, зберіганням. Водночас фактором, який варто враховувати, є зміна каналів комунікацій: сучасна людина все більше зорієнтована на зорово-слухові технічні засоби, ніж на традиційний текст. Згадаємо застереження М. Маклюєна про пов'язану з цим переходом архаїзацію.

ТС, пише Бжезінський, вносить зміни й до ідеологічної площини. В модерну індустріальну добу соціальні дилеми спонукали людей шукати відповіді в смислах, що пропонувалися ідеологіями: раціоналістичними системами, породженими умоглядним мисленням на основі аналізу та синтезу текстів. У ТС домінує не аналітичний підхід до обробки інформації, а радше образно-асоціативний. Нове покоління вже не формує картину дійсності на основі читання текстів або «ідеологічно обґрунтованих аналізів сучасності», цей світ пізнається за допомогою зорово-акустичних засобів інформації. Зрештою, звідси ми маємо нестійкі та неузгоджені погляди на реальність, що не вкладаються в жодні логічні системи. Власне, мовиться про постідеологічний світ, в якому залишки колишніх ідеологій хаотичними фрагментами потрапляють до людини, утворюючи в її голові безладну мозаїку. Нині для навіювання масам певних ідей (індокрінації, як казав Конрад Лоренц) доктринам не обов'язково бути логічними та глибокими, важливо мати лише товарний вигляд та яскраву обгортку, а також ефективні канали індокрінації. Люди недалекого майбутнього, вважав Бжезінський, через брак

критичного мислення будуть легко навіюваними, чим неодмінно користуватимуться демагоги та популісти: «Мільйони неорганізованих громадян легко потраплять під вплив особистостей, що володіють привабливою силою і чарівністю». Телебачення творитиме ілюзію особистої причетності мас до глобальних подій – це і буде головним знаряддям маніпулятивного підкорення. «Глобальна реальність щодалі більше поглинає індивіда, робить його причетним до себе, а іноді навіть пригнічує. Очевидною безпосередньою причиною того є засоби масової інформації».

Для метафорування цього майбутнього соціуму, що невпинно стає дійсністю, Бжезінський, на відміну від Маклюєна з його «глобальним селом», використовує образ глобального міста: воно «являє собою нервову, неспокійне, напружене і фрагментарне сплетіння взаємозалежностей. Для них, однак, більш характерна взаємодія, ніж близькість. Система миттєвої інформації вже створює щось схоже з глобальною нервовою системою». Звичні аналітичні категорії епохи модерну не працюють. «Для середнього громадянина і навіть для інтелігента просто неможливо засвоїти і розумно організувати для себе потік знань». При цьому кожен в цій системі відчуває не близькість до інших, а недовіру і навіть ворожість. Людей більше не об'єднують спільні ідеї, а національні спільноти з їхніми цінностями перед лицем глобального міста відходять в архів минулого. Люди втрачають орієнтири і вже не можуть ділити світ на «ми» та «вони», ніхто в цій мережі взаємної залежності та калейдоскопі подій не зможе збагнути, де «свої», а де «чужі». «Свій» може бути на протилежному кінці земної кулі, «чужий» – у своїй хаті. Світ позбувається традиційних підвалин ідентичності, що склеювали соціуми в минулому.

До вказаних проблемних аспектів ТС Бжезінський додає конфлікт поколінь, розпад традиційних зв'язків, брак загальних еталонів мови та етики, перенасичення інформацією, що призводить до звуження спеціалізації фахівців, котрі втрачають з поля зору загальні контури не лише науки загалом, але й своєї власної науки. «Загроза інтелектуального розколу людства, спричинена розривом між темпами розширення знань і швидкістю їхнього засвоєння, ставить тривожне питання щодо можливості його інтелектуальної єдності в майбутньому». До того ж традиційні національні еліти, за словами Бжезінського, поступаються транснаціональним елітам, для яких не є важливими національні обмеження і кордони, які не мають емоційного зв'язку зі своєю країною, статки яких не залежать від розвитку національної економіки. «Їхні інтереси функціональні, а не національні». Пілігрими, що мандрують планетою в пошуках заробітку та капіталовкладення, працюють

на глобальні корпорації, не мають ні національності, ні релігії, ні гендеру, ні батьківщини – ідеальні громадяни нового технотронного світу, що стає нашою реальністю.

Який стосунок має теорія ТС Бжезінського до проблеми трансформації бібліотек? Точніше кажучи, яким чином технотронний вектор поступу сучасного соціуму причетний до кризи класичної бібліотеки, що змушує її трансформуватися?

1. Бібліотека як феномен породжена епохою модерну з його логоцентризмом та акцентованою ідеологічністю, тоді як ТС тяжіє до фрагментаризації ідеологій, подолання сили їхнього впливу. Звісно, це не стосується неомарксистської форми лібералізму, яка видає себе за «загальнолюдські цінності».

2. Бібліотека – це місце, де зберігаються тексти різних жанрів на різних носіях. Тоді як ТС творить передумови до занепаду класичних практик «повільного читання», тексти перестають бути головним джерелом отримання інформації про світ, який переорієнтовується на аудіовізуальні канали.

3. Бібліотека пов'язана з образом хранителя спадщини фундаментальної теоретичної науки, тоді як ТС спонукає до прикладних комерціалізованих досліджень, що мають короткотермінову перспективу реалізації та приносять швидкий прибуток; ми вже нині спостерігаємо занепад фундаментальної науки.

4. Бібліотека зазвичай сприймається як депозитарій та ретранслятор традиційних цінностей, що забезпечують культурну та цивілізаційну спадкоємність соціуму, тоді як ТС, як показав Бжезінський, зі своїм динамізмом, яскраво вираженим глобалістичним та транснаціональним вектором, веде до культурної перервності, соціокультурних розривів, ціннісних конфліктів та руйнації традиційного світосприйняття.

5. Класична модерна бібліотека, як свідчать студії П. Карштедта, Ю. Габермаса та ін., генетично пов'язана з феноменом незалежної публічної сфери як простору вільних дискусій та обміну ідеями, що постала на руїнах феодального світу упродовж XVIII-XIX ст. (звідси публічні бібліотеки), тоді як в умовах ТС сфера публічності перетворилася на поле змагання маніпуляторів за голови щодалі пасивніших споживачів телеекрану.

6. Нарешті, головною функцією класичної бібліотеки в епоху модерну було зберігання та надання інформації читачеві, який приходив за нею до бібліотеки, тоді як ТС, описане Бжезінським, змушує бібліотеки ввести боротьбу за власне виживання через організацію та впровадження невластивих та неорганічних для традиційної бібліотеки функцій, що мають на меті привабити та розважити користувача. Звісно, коштом певного занедбання основної місії бібліотеки, заради якої вона й з'явилася свого часу на світ.

Всі ці речі порушують питання про те, чи зможе класична бібліотека адаптуватися до невпинно прогресуючого ТС в такий спосіб, щоб в процесі трансформації лишитися Бібліотекою у властивому сенсі цього слова, щоб трансформація не стала трансмутацією?